

rial: artiklar i tidningar och tidskrifter, skivinspelningar, radio- och i viss mån tv-program, dokumentationsintervjuer, arkivaliska källor, för att nämna de viktigaste kategorierna. Det framgår att Svenskt visarkivs jazzavdelning varit en viktig replipunkt under arbetets gång. Källmaterialet är rikligt företrätt i texten genom ideliga och ofta långa citat, vilket förmedlar tidsandan direkt till läsaren, men å andra sidan innebär att läsningen ibland går tungt. Texten är över huvud taget empirinära, med ganska långt mellan de vetenskapliga begreppen.

Ett intryck av Arvidssons detaljrika skildring av förloppet är att diskussionen om jazzens ställning under många år var livlig. Det var ingen rak väg till etablering, för att alludera på boktiteln. Argumenten flödade, motståndare fanns och fronterna var många. I debatterna deltog många namn som överraskar så här långt efteråt, personer som skulle komma att få betydande positioner i svenskt kulturliv, men som idag inte förknippas med jazz. En outtröttlig talesman hade jazzens under en lång följd av år i Bertil Sundin (1924–2010) som hävdade genren utifrån sin dubbla kompetens som både jazzkännare och musikpedagogisk forskare. Sundins enastående gärning för jazzen är märklig och vore värd en egen studie av vad en enda aktör åstadkom för genrens ställning.

Arvidsson gör tydlig skillnad mellan argumentationen för jazzens sak gentemot det stora musiklivet och den ”jazzinterna” diskussionen. Studien handlar uttryckligen om den förstnämnda utvecklingen, men det saknas ändå dels en stadig beskrivning av vad som var jazzinternt, dels en passage om den interna diskussionens betydelse för hur argumenten inför det officiella musiklivet formades. Till stor del handlade det om samma personer i båda sfärerna.

En annan fundering utgår från ett snabbt passerat stycke, där Arvidsson alldeles mot slutet av boken redovisar en intressant iakttagelse av jazzens hållning till den samtida musikteknologin (s. 264). Under 1950- och 60-talen klämdes jazzen mellan den klassiska musiken och den framstormande rocken. Genom att snegla mot den klassiska musikens upphöjda position arbetade jazzens ivrare på att genren skulle framstå som seriös – dess inträde i radions P2 ingick i denna strategi. Och samtidigt var man noga med att hålla avstånd mot rocken som hade samma låga kulturella status som jazzen en gång haft. En sådan avståndsmarkering var att inte anamma rockens – och senare popens – självklara intresse för musikteknologins möjligheter. Det innebar att jazzen blev en livegenre, där skivproduktioner skulle spegla konserterandets estetik, inte vara musikteknologiska

bearbetningar, där producent och ljudtekniker gjorde lika kreativa insatser som musikerna. Vad skulle ha hänt med jazzen om dess företrädare i stället hade bejakat musikteknologin? Hade det blivit en tidig fusion mellan jazz och rock? Hade senare decenniers populärmusik i så fall låtit helt annorlunda? Och hade vi över huvud taget talat om jazz i dag? Det var hur som helst ett avgörande vägval, när efterkrigsgenerationens jazzmusiker inte tog till sig musikteknologins och inspelningsstudions potentialer.

Alf Arvidssons bok om svensk jazz väcker som synes tankar. Redan det konstaterandet är ett bra betyg åt denna skildring av ett stycke svensk relativt nutida musikhistoria. Textens uppgifter är många och författaren har därför lagt ner ett digert arbete på grävning i arkiven. Det gör att slutsatserna kanske står i skuggan av det empiriska. När vi nu vet hur jazzens etablering i Sverige skedde, inställer sig frågan om den liknade genrens väg i andra jämförbara länder. Men det är en annan historia.

Gunnar Ternhag, Falun

Cecilia Fredriksson: *Mode*. Liber Förlag, Malmö 2012. 128 s., ill. ISBN 978-91-47-09672-5.

Boken *Mode* kom ut på Liber förlag förra året. Titeln ingår i förlagets serie *BeGreppbart* som är en satsning på introducerande litteratur i samhällsvetenskap, där syftet är att reda ut grundläggande föreställningar om olika begrepp. Andra titlar i serien är t.ex. *Etik, Queer, Retorik, Makt* och *Institution*. Det rör sig om olika ingångar till centrala begrepp – inte nödvändigtvis bara inom samhällsvetenskap, utan även generellt – inom högre studier som kan fungera som ett första fördjupande möte med vad som många gånger bara är ord för nya studenter.

I den här serien ingår alltså även *Mode*. Det finns mycket som är intressant med en introducerande bok om mode. För det första är det ett i högsta grad vardagligt ord samtidigt som mode nyligen har etablerat sig som akademiskt ämne och vetenskap i Sverige. Som vetenskap betraktat håller det dessutom på att finna sin form och rymmer flera ingångar, både ekonomiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga. På de praktiska utbildningarna, som Textilhögskolan i Borås eller på privata utbildningar som Beckmans, har man länge även haft teoretisk undervisning utöver den praktiska. Är

2006 sjösattes Centrum för Modevetenskap på Stockholms universitet, vilket då blev den första institutionen i Sverige med teoretiskt fokus på mode. För ett år sedan, lämpligt nog i samband med den här bokens utgivning, så kom det första kandidatprogrammet i modevetenskap till stånd, nu på Campus Helsingborg, som ligger under Lunds universitet. Nästa sak som är intressant är att det hittills saknats en allmänt introducerande bok på svenska i ämnet. Sociologen Yuniya Kawamuras *Modeologi* från 2007 har hitintills varit en av de titlar som man ofta refererar till. Förutom att hon lägger fram en teori om dagens kommersiella modesystem, som ett slags modets motsvarighet till George Dickies ”art worldtheory”, gör hon även en inomdisciplinär genomgång av mode. Problemet med *Modeologi* har varit att den som introduktion betraktad har varit svårtillgänglig för de studieovana. Så förutom att den nu föreliggande *Mode* ingår i en serie av introducerande böcker så är den angelägen för modevetenskapen även av den anledningen, att man på svenska nu har en introduktion till mode. Bokens författare borde anses vara välvald för uppgiften. Hon är professor i etnologi på Institutionen för Service och Management i Helsingborg och har en bakgrund i konsumtionsforskning och arbetar med kandidatprogrammet i modevetenskap. Medan Centrum för Modevetenskap på Stockholms universitet ligger under modevetenskaper och har en inriktning på humaniora så är kandidatutbildningen på Campus Helsingborg ett samarbete mellan Institutionen för kulturvetenskaper och Institutionen för Service Management, vilket gör utbildningen mer branschutövande än modevetenskapen i Stockholm. Som Cecilia Fredriksson påpekar så har mode hittills studerats antingen av kulturteoretiker, som sällan fördjupat sig i mode som produktionssystem, eller av organisationsteoretiker, som sällan fördjupat sig i modets kulturella och sociala historia. Det är detta dubbla perspektiv som Fredriksson vill ge sina läsare.

Med en essäistisk ton och flera vardagliga metaforer lotsar författaren sin läsare genom de mest grundläggande och vanligaste nyckelbegreppen som brukar förekomma i modeteoretiska sammanhang. Fredriksson betecknar mode som en kulturell respektive social praxis och samtidigt som en symbolisk produkt. Detta preciseras efter hand genom boken, och avspeglas även i bokens tvådelade upplägg. Den första delen är ägnad teoretisk bakgrund. Den andra delen, som är en mer inträngande genomgång och behandlar det som möjligtvis kan låta sig inrymmas i orden ovan om *mode som symbolisk produkt*. Kapitlet är även en skildring av modebranschen

och några av dess aktörer, och hur dessa samverkar för att skapa och legitimera modevärde.

Bokens första del introducerar också läsaren till modevetenskapens teoretiska spektrum, med en inledande diskussion om mode och modernitet. Tyngdpunkten ligger på kopplingarna till den sena moderniteten. Modets historiska samröre med den tidiga moderniteten nämns också, men lite mer försiktigt. Fredrikssons redogörelse av mode, boken igenom, landar framförallt i en förståelse av mode utifrån dess samtida organisering snarare än utifrån historiska aspekter. Hur modets värden alstras, förvaltas och behandlas inom modedesignbranschen är en produkt av det sena 1800-talet. Det var först när modet institutionaliserades som bransch som klädmodet fick en tydlig organisering. Hemligheten var att i plagget sy in en lapp med namnet på en kreatör och avsändare, och voilà – modedesignern var uppfunnen. Även tidigare fanns institutioner och ritualer för mode, framför allt i Paris men även i de övriga huvudstäderna i Europa, som innehöll flera av de element som senare inlemmades i modebranschen. Från att tidigare ha skapats av modets gudinna så skapades det nu av Worth, eller någon annan av de få utvalda modeskaparna inom *Syndicale de la Haute Couture*. Just den här händelsen, att modet institutionaliserades är något som Yuniya Kawamura också uppmärksammar och som ligger till grund för den kawamurianska definitionen av mode; i den sammanfattas mode som ett symboliskt värde som ligger utanför själva materialiteten i plaggen. Det är också utgångspunkten för Fredrikssons teoretiska ingång till mode – en utmärkt ingång när man studerar mode ur kommersiellt och organisatoriskt perspektiv.

Med väl valda exempel visar författaren hur modets kreativitet och status legitimeras, och hur design och formgivning spelar en avgörande roll i denna process. Den teoretiska bilden av mode är här det *symboliska värde* som man skapar och vill skydda – snarare än själva det fenomen, eller den sociala praktik, som vi alla kan hänge oss åt i vardagslag. Mode är därmed det som skapas på *modets marknad*. Här samverkar de aktörer som man finner inom modets bransch. Designern är bara en – om än väldigt viktig. Andra aktörer är trendanalytikerna eller tidskrifterna. Fredriksson menar att det är i *relationen mellan skapandets logik och säljandets logik* som de som medverkar i den här relationen också är skapare av det som på olika sätt måste legitimeras och försvaras av samma aktörer.

Beroende på vilken disciplinär hemvist en modevetare har så kan väldigt skilda aspekter av mode betonas och

uppmärksammas, och möjligtvis hade man vid ett sådant här tillfälle för grundläggande introduktion kunnat passa på att introducera fler perspektiv eller ingångar. Den kawamurianska definitionen är, precis som Fredriksson påpekar, knivskarp, men användningsområdet är också begränsat till en viss typ av tillämpning, nämligen just branshperspektivet, medan den inte är användbar för att förstå mode som kulturellt och socialt fenomen. Däremot presenteras förtjänstfullt flera nyckelbegrepp som är kopplade till mode, här får läsaren exempel på drivkrafter och egenskaper kopplade till modet. En av de saker som författaren lyfter fram är hur mode fungerar som en organisatör av tid och rum. Det är då modets materiella manifestationer som kanaliseras sådant som ”tidsanda”, nationalitet eller genus, för att nämna några exempel.

Mode har länge varit utforskat och hunnit utveckla de mytiska sidor som det har förknippats med i flera hundra år. Mode är, som väldigt få saker, bara en sak. Som vetenskap betraktad sträcker den sig mellan flera andra vetenskapliga hemvister och kan studeras likaväl ur ekonomiska som humanistiska perspektiv. Cecilia Fredriksson håller upp dörren åt båda hållen, men framför allt är hennes gedigna genomgång en utmärkt och välbehövlig introduktion av mode som organiserat system.

Lisa Svensson, Malmö

Fredrik Skott: *Påskkäringar. Från troll-domstro till barnupptåg*. Institutet för språk och folkminnen, Göteborg 2013. 182 s., ill. ISBN978-91-86959-08-1.

”Först ska vi till Blåkulla” och ”Och sen ska vi till McDonald’s” är rubrikerna på de kapitel som inleder respektive avslutar en ny bok om påskkäringar. Boken är skriven av Fredrik Skott, forskningsarkivarie vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG), en del av Institutet för språk och folkminnen (ISOF). Studien är tillkommen inom ett av institutets s.k. fokusområden – Årets fester och livets högtider.

Påskkäringar är den första större etnologiska undersökningen av seden att klä ut sig vid påsken som gjorts i Sverige. Bokens fokus ligger på Västsverige och dess rika påsktraditioner, som i många stycken saknar motsvarigheter i övriga delar av Sverige. Jag tänker då närmast på påskeldar och påskbrev, vanliga i bl.a. Dalsland, Värmland, Västergötland och Bohuslän, men relativt sporadiskt om alls förekommande i exempelvis

Mälardalskapen. Skillnaderna i påskfirande har varit uppmärksammade och välbelagda ganska länge. Om jag inte missminner mig gjordes denna skillnad mellan påskfirandet i västra respektive östra Sverige tydlig via en numera misskänd etnologisk arbetsmetod, nämligen karteringen på 1930- och 1940-talen, då också den s.k. *Limes norrlandicus* ”upptäcktes”.

Påskkäringar är en mycket lärorik läsning. Dels därför att Skott samlat och analyserat ett delvis helt nytt empiriskt underlag, dels för att han – med hjälp av detta empiriska underlag – producerar väsentlig och ny kunskap om utklädningsleden, dess utövare och förändringar under 1800- och 1900-talen. Exempelvis visar han att utklädning till påsk har en lång historia. Han avfärdar därmed den ofta hävdade åsikten att utklädda påskkäringar skulle vara en sentida företeelse, som har sin upprinnelse i 1930-talets villaförorter i Stockholm. Skott kan övertygande visa att så inte är fallet och att utklädningen är känd sedan minst 200 år liksom att själva begreppet påskkäring är belagt redan 1771 i ett dalsländskt domstolsprotokoll.

Bokens inledande och avslutande kapitelrubriker summerar på ett utmärkt sätt den utveckling seden att klä ut sig till påsk, enligt författaren, genomgått: från att ha varit ett ungdomsupptåg regisserat av ungdomarna själva till att bli en föräldrastyrd barntradition (på lokal). Detta mönster känns igen från andra festtillfällen under året, ett fenomen som bl.a. Jonas Frykman talat om i termer av ”infantilisering”. Ett gott exempel är julen som från att ha varit hushållets fest med frosseri i mat blivit en barnens fest med Kalle Anka på TV och fokus på julklappar.

Påskkäringstraditionen fogar in sig i kategorin festtillfällen med inslag av maskerat tiggeri, både äldre och nutida. Lussegubbarna, dvs. de ungdomar som på Lucianatten vandrade runt i byarna med skråpukansikten och ut-och-invända pälsar på sig, tiggande, supande, skrålande, störande och sjungande oanständiga visor tillhörde ett äldre samhälle. De försvann i samband med urbaniseringen av landet, då deras existens – som byggde på principen ”alla känner alla” – underminerades och de dessutom blev omoderna, utkonkurrerades av den nya (skol)seden Lucia med rumsren och värdigt vitklädd Lucia med ett hov av tärnor och stjärngossar. I motsats till lussegubbarna skulle dessutom Lucia vara vacker och (helst) blond.

De till spöken utklädda barnen på Halloween som vandrar runt i framför allt radhusområdena och ställer den provocerande frågan ”Trick or treat”? tillhör nutiden